

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 9, Αρ. 2Α (2017)

Ο Σχεδιασμός της Μάθησης

Τόμος 2, Μέρος Α

Πρακτικά

9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή
& εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Αθήνα, 23 – 26 Νοεμβρίου 2017

Ο Σχεδιασμός της Μάθησης

Επιμέλεια
Αντώνης Λιοναράκης
Σύλβη Ιωακειμίδου
Μαρία Νιάρη
Γκέλη Μανούσου
Τόνια Χαρτοφύλακα
Σοφία Παπαδημητρίου
Άννα Αποστολίδου

ISBN 978-618-82258-7-9
ISBN SET 978-618-82258-5-5

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Μελέτη περίπτωσης των κλειστών ομάδων στο
Facebook των μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ
της ακαδημαϊκής χρονιάς 2014-2015.

*ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ, ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ
ΚΟΛΟΚΥΘΑ*

doi: [10.12681/icodl.1106](https://doi.org/10.12681/icodl.1106)

Μελέτη περίπτωσης των κλειστών ομάδων στο Facebook των μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ της ακαδημαϊκής χρονιάς 2014-2015

A case study of closed groups in facebook of the post-graduate students of the Hellenic Open University of the academic year 2014-2015

Μαριάνθη Μυστακίδου
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
marina_mista@yahoo.gr
marina_mista@gmail.com

Μαδγαληνή Κολοκυθά
Μέλος ΣΕΠ
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
kolokitha.magdalini@ac.eap.gr
magfocus79@gmail.com

Abstract

Currently, students use Facebook to communicate regarding learning related issues, even though, the academic institutions in which they study, offer online tools designed for the same purpose. This research focuses on the use of closed groups on Facebook as informal learning environments in Distance Learning Education (DLE) by students of the Hellenic Open University. It is a qualitative case study utilising twelve semi-structured interviews conducted with students of the "Adult Education" and the "Studies in Education" MA programs for the 2014-2015 academic year. The research questions were concerned: with the reasons for the creation and the mode of operation of the closed groups created on Facebook by the students. The outcomes of the research revealed that the operation of the “study” platform offered by EAP, the students’ need for direct interaction and their established habitus from the Greek educational system in relation to the role of the tutor, are stimuli for the creation and use of closed groups on Facebook. These groups motivate students’ learning and within them the students move towards self-organisation, they develop rules, which are respected and a new form of public pedagogy is constructed.

Keywords: *distance education, closed groups, Facebook, social media, Public Pedagogy*

Περίληψη

Η χρήση του Facebook από φοιτητές για επικοινωνία σχετική με μαθησιακά ζητήματα αυξάνεται συνεχώς, παρόλο που τα ακαδημαϊκά ιδρύματα στα οποία φοιτούν συνήθως προσφέρουν πλατφόρμες επικοινωνίας. Η παρούσα έρευνα, εστιάζει στη χρήση των Κλειστών Ομάδων (ΚΟ) του Facebook ως εργαλείων άτυπης μάθησης στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΕξΑΕ) από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) των προγραμμάτων «Εκπαίδευση Ενηλίκων» (ΕΚΕ) και «Σπουδές στην Εκπαίδευση» (ΕΚΠ) της ακαδημαϊκής χρονιάς 2014-2015. Μεθοδολογικά, η έρευνα αποτελεί μία ποιοτική μελέτη περίπτωσης με χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε δείγμα δώδεκα φοιτητών. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα (ΕΕ) επικεντρώθηκαν στους λόγους δημιουργίας και τρόπους λειτουργίας των ΚΟ του Facebook. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο τρόπος λειτουργίας της πλατφόρμας study του ΕΑΠ, η ανάγκη για άμεση αλληλεπίδραση και το διαμορφωμένο habitus των φοιτητών από το ελληνικό

εκπαιδευτικό σύστημα σε σχέση, κυρίως, με τον ρόλο του Καθηγητή Συμβούλου (ΚΣ), αποτελούν σημαντικό παράγοντα για τη δημιουργία και χρήση των ΚΟ. Οι ΚΟ ενεργοποιούν τους φοιτητές στη μάθησή τους, ενώ μέσα σε αυτές αναπτύσσεται μία Δημόσια Παιδαγωγική (ΔΠ), τους κανόνες της οποίας οι φοιτητές σέβονται, αφού αποτελούν τη δική τους αυτοοργάνωση.

Λέξεις-κλειδιά: ΕξΑΕ, κλειστές ομάδες, Facebook, Κοινωνικά Δίκτυα, Δημόσια Παιδαγωγική

1. Εισαγωγή

Στη διεθνή βιβλιογραφία (Cain & Policastri, 2011; Lam, 2012) διαφαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια οι φοιτητές χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο το Facebook για επικοινωνία και αλληλεπίδραση σχετικά με μαθησιακά ζητήματα. Το γεγονός αυτό συμβάλλει στην ανάπτυξη μίας ΔΠ (Preston, 2012; Sandlin and Burdick, 2010) με τη χρήση της τεχνολογίας (Freishtat & Sandlin, 2010), όπως είναι η τηλεόραση, τα video games και το διαδίκτυο (Kincheloe, 2007 όπ. αναφ. στο Freishtat & Sandlin, 2010). Τα ακαδημαϊκά ιδρύματα συμβατικής εκπαίδευσης και ΕξΑΕ, διαθέτουν πλέον, διαδικτυακά εργαλεία (όπως είναι η πλατφόρμα του ΕΑΠ <http://study.eap.gr>, η οποία στο εξής, θα αναφέρεται ως study). Αυτά χρησιμοποιούνται για ενημέρωση, για εκπαιδευτική χρήση και για επικοινωνία από τους φοιτητές με χώρο συζητήσεων και δυνατότητα ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων. Ενδιαφέρον αποτελεί ωστόσο, η κίνηση στην επιλογή χρήσης του Facebook από τους φοιτητές παρά την ύπαρξη αυτών των εργαλείων (Lam, 2012) τα οποία τους παρέχουν δυνατότητες για επικοινωνία. Η χρήση του Facebook από τους φοιτητές του ΕΑΠ των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών (ΜΠΣ) ΕΚΕ και ΕΚΠ διαπιστώθηκε με μία απλή αναζήτηση στην πλατφόρμα του και φαίνεται ότι δημιουργήθηκαν ΚΟ στα πλαίσια των προγραμμάτων αλλά και των Θεματικών Ενοτήτων (ΘΕ) αυτών (Πίνακας 1).

ΘΕ/Πρόγραμμα Σπουδών	Τίτλος ομάδας	Κλειστή/δημόσια	Παρατηρήσεις
ΕΚΕ50	ΕΚΕ50 ΘΕΣ2 2013	Κλειστή	
	ΕΚΕ50 ΘΕΣ2 2014-2015	Κλειστή	
ΕΚΕ51	ΕΚΕ51 ΘΕΣ1 2015-16	Κλειστή	Δεν υπήρχε το 2014-2015
	ΕΚΕ51 ΘΕΣ-2 2013	Κλειστή	
	ΘΕΣ2 ΕΚΕ51 2015-2016	Κλειστή	
	ΕΚΕ 51 "Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων"	Δημόσια	
ΕΚΕ52	ΕΚΕ 52 - Σύγχρονες προσεγγίσεις στην εκπαίδευση ενηλίκων	Κλειστή	
	ΘΕΣ2 ΕΚΕ52 2015-2016	Κλειστή	
ΕΚΠ51	ΕΑΠ ΕΚΠ51	Κλειστή	
ΕΚΠ50	ΕΑΠ ΕΚΠ50 2015- 2016	Κλειστή	Δεν υπήρχε το 2014-2015
ΕΚΠ60	ΕΑΠ ΕΚΠ 60	Κλειστή	
ΕΚΠ61	Εαπ Εκπ 61	Κλειστή	
ΕΚΠ62	ΕΚΠ62 2015	Κλειστή	
ΕΚΠ63	ΕΑΠ ΕΚΠ63	Κλειστή	
ΕΚΠ64	ΕΑΠ ΕΚΠ64	Κλειστή	

ΕΚΠ65	ΕΑΠ ΕΚΠ65	Κλειστή	
	ΕΚΠ65 - ΑΘΗ-3 2014-2015	Κλειστή	
	Θ.Ε. ΕΚΠ65 του ΕΑΠ 2015-16	Κλειστή	
ΕΚΠ66	ΕΚΠ66 - ΑΘΗ-1 2014-2015	Κλειστή	
ΕΚΕ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ <i>ekpaideusi enilikon</i> Ε.Α.Π. ΕΑΡ Κ.Ε.Ε. / Κ.Ε.Ε.	Κλειστή	
ΕΚΠ	ΕΑΠ-ΣΠΟΥΔΕΣ στην ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ- Med- 2015-2016	Κλειστή	
	Σπουδές στην Εκπαίδευση 2014	Κλειστή	
ΕΑΠ (ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ)	ΕΑΠ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	Κλειστή	
	ΕΑΠ – ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - med	Κλειστή	

Πίνακας 1. Κλειστές ομάδες στο Facebook των φοιτητών του ΕΑΠ των τμημάτων ΕΚΕ και ΕΚΠ (Όπως αυτές προέκυψαν από την αναζήτηση στο Facebook τον Δεκέμβριο του 2015)

Υπάρχουν αρκετές έρευνες που εστιάζουν στην εκπαιδευτική χρησιμότητα του Facebook ως εργαλείο όλων των βαθμίδων της τυπικής εκπαίδευσης και κυρίως της τριτοβάθμιας. Τόσο στην ξένη (Baran, 2010, όπ. αναφ. στο Allen, 2012; Donlan, 2012; Van Rooyen, 2015) όσο και στην ελληνική βιβλιογραφία (Δραγογιάννης, Λαλάς & Παπαδοπούλου, 2013· Πετρίδης, 2012), οι έρευνες αφορούν τη χρήση του Facebook ως θεσμικού εργαλείου της τυπικής και ΕξΑΕ, αλλά και ως εργαλείου άτυπης μάθησης (Cain & Policastri, 2011) και σε κάποιες από αυτές εξετάζεται ή διαπιστώνεται η προτίμηση των φοιτητών στο Facebook έναντι των διαδικτυακών εκπαιδευτικών πλατφόρμων (Deng & Tavares, 2013; DiVall & Kirwin, 2012; Schroeder & Greenbowe, 2009, όπ. αναφ στο Manca & Ranieri, 2013). Σε αυτές τις έρευνες, η αξιοποίηση του Facebook νοείται ως χρήση μεταξύ φοιτητών και καθηγητών (και όχι αποκλειστικά μεταξύ φοιτητών) για την επικοινωνία μεταξύ τους για εκπαιδευτικούς σκοπούς και για κοινωνικούς λόγους.

Στην Ελλάδα έχει διεξαχθεί μικρός αριθμός ερευνών σχετικά με τα Κοινωνικά Δίκτυα (ΚΔ) και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) και συγκεκριμένα του Facebook που όμως δεν εστιάζουν στη χρήση τους ως εργαλείων που χρησιμοποιούνται από φοιτητές εκτός του πλαισίου της τυπικής και ΕξΑΕ, αλλά ως τυπικών εργαλείων αυτής (Βρεττάρος, 2009· Ζησίμου, 2013· Λυμπεράκη, 2015· Νικολούτσου, 2015· Πετρίδης, 2012· Σαλωνίκη, 2010). Κάποιες από αυτές αφορούν ανασκόπηση βιβλιογραφίας περί των ωφελειών από την ενσωμάτωση των ΜΚΔ σε διαδικασίες εξ αποστάσεως μάθησης (Βρεττάρος, 2009· Ζησίμου, 2013) αλλά και απόψεις εκπαιδευτών περί αυτού όπως και περί του τρόπου εφαρμογής τους στην ελληνική πραγματικότητα (Βρεττάρος, 2009· Σαλωνίκη, 2010). Μόνο η έρευνα του Χαρίτου (2011) μελέτησε την επίδραση των ΚΔ και του Facebook ως άτυπου εργαλείου εκπαίδευσης σε μαθητές Λυκείου και ειδικότερα, στη χρήση του γραπτού λόγου της αγγλικής γλώσσας. Ως εκ τούτου, για την Ελλάδα, ο ρόλος των ΜΚΔ στην ΕξΑΕ ως άτυπων εργαλείων μάθησης θεωρήθηκε ότι αποτελεί ένα πεδίο προς εξερεύνηση.

Με την παρούσα έρευνα, προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε τους λόγους για τους οποίους οι φοιτητές δημιουργούν και γίνονται μέλη σε ΚΟ, χρησιμοποιώντας αυτές ως ένα εργαλείο αλληλεπίδρασης με τους συμφοιτητές τους, που χρησιμοποιείται (συμπληρωματικά ή και αποκλειστικά) εκτός των θεσμικών εργαλείων επικοινωνίας και συνεργασίας (email, τηλεφωνική επικοινωνία, πλατφόρμα study του ΕΑΠ) που τους παρέχονται στα πλαίσια της τυπικής μορφής εκπαίδευσης. Εστίασαμε στη χρήση του Facebook ως εργαλείου άτυπης μορφής εκπαίδευσης, υιοθετώντας μάλιστα ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, σε μία μελέτη περίπτωσης εντός του ΕΑΠ με την

χρήση συνεντεύξεων. Το παρόν άρθρο αποτελεί τμήμα μεγαλύτερης έρευνας που εκπονήθηκε στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας του ΕΑΠ.

2. Θεωρητικές επισημάνσεις

Μιλώντας για «παιδαγωγική», αναφερόμαστε σε όλες τις θεωρίες και πρακτικές που αφορούν στην εκπαίδευση, στη μελέτη και πρακτική των τρόπων διδασκαλίας. Επίσης, ο όρος «παιδαγωγική» αναφέρεται και στον τρόπο με τον οποίο η γνώση παράγεται, χρησιμοποιείται και αφομοιώνεται από τους ανθρώπους. Μπορούμε να πούμε ότι παιδαγωγική προκύπτει όταν οι άνθρωποι βρίσκουν τρόπους, εκούσια ή ακούσια, να οδηγηθούν στη γνώση. Ο Bernstein (2001, όπ. αναφ. στο Preston, 2012), χρησιμοποιώντας τον όρο «Totally Pedagogised Society» (TPS), υποστηρίζει ότι παιδαγωγική υφίσταται καθημερινά στη ζωή των ανθρώπων, στην οποία η μάθηση είναι μία διαρκής δραστηριότητα. Αυτή την άποψη φαίνεται να συμμερίζονται και οι Bonal & Rambla (2003) που υποστηρίζουν ότι η παραγωγή της γνώσης, η διανομή και οι τρόποι μετάδοσής της αλλάζουν, ακολουθώντας τις αλλαγές που συμβαίνουν σε παγκόσμια κλίμακα, όπως είναι *«η εξάπλωση των πληροφοριακών συστημάτων, η ταχύτητα των τεχνολογικών μετασχηματισμών και οι διαφορετικές δεξιότητες που απαιτούνται στη διαδικασία της παραγωγής»* (Bonal & Rambla, 2003, p. 4).

Ο Bernstein (1991) όρισε δύο τύπους παιδαγωγικής πρακτικής, τις Ορατές και τις Αόρατες Παιδαγωγικές (ΟΠ και ΑΠ, αντίστοιχα). Στις ΟΠ, οι σχέσεις εξουσίας της παιδαγωγικής σχέσης, η πρόοδος στη μετάδοση της παιδαγωγικής πρακτικής και τα *«κριτήρια τα οποία ο δέκτης αναμένεται να κατακτήσει και να εφαρμόσει στις δικές του πρακτικές και στις πρακτικές άλλων»* (Bernstein, 1991, σ. 116) είναι ρητά και κατά συνέπεια, πολύ σαφή, ενώ στις ΑΠ, άρρητα. Ο ίδιος, εισήγαγε τις έννοιες της ταξινόμησης και περιχάραξης, έννοιες που μπορεί να έχουν εφαρμογή σε απεριόριστες μορφές, επίπεδα και πλαίσια επικοινωνίας και κοινωνικών πρακτικών, όπως είναι οι παιδαγωγικές πρακτικές (Σολομών, 1991). Η περιχάραξη προσδιορίζει το ποιος ελέγχει τι, προσδιορίζει *«τι δεν είναι και τι είναι αποδεκτό στο πλαίσιο της επικοινωνίας, τη γενική διάκριση μεταξύ ακατάλληλων και κατάλληλων περιεχομένων της επικοινωνίας σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο»* και *«τον τρόπο με τον οποίο τα κατάλληλα περιεχόμενα συνδυάζονται μεταξύ τους, ιεραρχούνται και διατάσσονται διαμορφώνοντας το επικοινωνιακό πλαίσιο»* (Σολομών, 1991, σ. 25). Η ταξινόμηση αναφέρεται στο τι είναι αυτό που μεταδίδεται και αφορά στο περιεχόμενο της επικοινωνίας (Bernstein, 2000).

Γενικότερα, στην εκπαίδευση μπορούμε να μιλάμε για παιδαγωγική που δημιουργείται μέσα από το τυπικό και μη τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και για άτυπες μορφές παιδαγωγικής που δημιουργούνται από δομές εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, μέσα στην οικογένεια και την κοινωνία. Μορφές άτυπης παιδαγωγικής είναι οι ΔΠ (public pedagogies), οι οποίες αναπτύσσονται σε περιβάλλοντα μάθησης που υπάρχουν εκτός σχολείων (Sandlin and Burdick, 2010, όπ. αναφ. στο Preston, 2012), *«σε συγκεκριμένους χώρους δημοφιλών κουλτούρων που δεν εκλαμβάνονται συχνά ως χώροι εκπαίδευσης»* (Preston, 2012, p. 5).

Η παιδαγωγική στην ΕξΑΕ, διαφέρει από αυτή της παραδοσιακής εκπαίδευσης, αφού, ανάμεσα στα άλλα, οι εκπαιδευόμενοι ουσιαστικά πραγματώνουν την ανάγκη τους για αυτονομία (Λιοναράκης, 2009). Οι ίδιοι προσπαθούν, μέσα από την αξιοποίηση του παρεχόμενου εκπαιδευτικού υλικού, να οδηγηθούν στην απόκτηση της γνώσης. Για να μπορέσει να γίνει αυτό, εκτός από τις ικανότητες αυτοπειθαρχίας και σωστής διαχείρισης το χρόνου, είναι σημαντικό οι εκπαιδευόμενοι να ξεφύγουν από το habitus (Bourdieu, 1977) της παραδοσιακής και δασκαλοκεντρικής εκπαίδευσης. Το habitus, είναι η ενσώματη κατάσταση (embodied state), και αποτελείται από

«συστήματα ανθεκτικών αλλά μεταθέσιμων διαθέσεων» που τείνουν να λειτουργούν ως «αρχές της γέννησης και της διάρθρωσης των πρακτικών» (Bourdieu, 1977, p. 72) και εκφράζονται με ασυνείδητο ή μη στοχαστικό τρόπο (Bourdieu, 1977). Για να επιτευχθεί η αυτονομία που ορίζει η ΕξΑΕ, θα πρέπει, λοιπόν, οι εκπαιδευόμενοι να κατανοήσουν και να αποδεχθούν το ρόλο κάθε δομικού στοιχείου αυτής, ο οποίος διαφέρει από αυτόν του παραδοσιακού εκπαιδευτικού συστήματος.

3. Μεθοδολογία έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να αναδείξουμε το ρόλο και τις δυνατότητες που προσφέρουν οι ΚΟ, ως ομάδων συνεργασίας στη μελέτη για τους σπουδαστές της ΕξΑΕ. Στο παρόν άρθρο, επιχειρείται να αποτυπωθούν οι λόγοι για τους οποίους οι μεταπτυχιακοί σπουδαστές του ΕΑΠ οδηγούνται στη χρήση περαιτέρω εργαλείων επικοινωνίας και συνεργασίας από αυτά που ορίζει και προσφέρει η τυπικά θεσμοθετημένη μορφή ΕξΑΕ.

Ανάμεσα στα Ερευνητικά Ερωτήματα που απασχόλησαν την έρευνα, ήταν και τα εξής:

- Πώς δημιουργήθηκαν οι ΚΟ (για την επικοινωνία και συνεργασία των φοιτητών);
- Πώς λειτούργησαν οι ΚΟ;

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη την ακαδημαϊκή χρονιά 2015-2016 και ακολουθήθηκε ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση βασισμένη στη στρατηγική της μελέτης περίπτωσης. Ο πληθυσμός στον οποίο απευθυνθήκαμε είναι οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του ΕΑΠ της ακαδημαϊκής χρονιάς 2014-2015, οι οποίοι είχαν γίνει μέλη σε μία τουλάχιστον ΚΟ στα πλαίσια κάποιας ΘΕ που παρακολούθησαν ή του προγράμματός τους, γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα, εστίασαμε στους φοιτητές των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών (ΜΠΣ) ΕΚΕ και ΕΚΠ τους οποίους αναζητήσαμε μέσα στην πλατφόρμα του Facebook και το δείγμα μας αποτέλεσαν 12 άτομα. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι 11 από τους 12 συμμετέχοντες ήταν μέλη της ΚΟ που είχε δημιουργηθεί για τη ΘΕ της ΕΚΠ51, με τίτλο «ΕΑΠ ΕΚΠ51» και μάλιστα, 6 από τους 12 δήλωσαν ότι συμμετείχαν αποκλειστικά σε αυτήν. Η ΘΕ ΕΚΠ51 αποτελεί κοινή υποχρεωτική ΘΕ και για τα δύο ΜΠΣ, γ'αυτό και δεν αποτελεί έκπληξη αυτός ο αριθμός συμμετοχής.

Ως μεθοδολογικό εργαλείο επιλέχθηκαν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, ώστε να αποφευχθεί ο περιορισμός του συνεντευκτή σε συγκεκριμένα χρονικά και δομικά όρια (Robson, 2010, σ. 330). Προκειμένου να καταλάβουμε το νόημα και τις σκέψεις που κρύβονται πίσω από τη γλωσσολογική έκφραση των φοιτητών, ώστε να κατανοήσουμε το ρόλο που αποδίδουν οι ίδιοι στο Facebook ως μέσο επικοινωνίας και να αντιληφθούμε γιατί το χρησιμοποιούν συμπληρωματικά στους θεσμοθετημένους τρόπους αλληλεπίδρασης που προσφέρει η σχολή τους, ως μέθοδος ανάλυσης δεδομένων εφαρμόστηκε η κριτική ανάλυση λόγου (Critical Discourse Analysis – CDA). Η CDA είναι μία προσέγγιση που χρησιμοποιείται όταν επιθυμείται να δοθεί «έμφαση στις κοινωνικές και θεσμικές διαστάσεις του λόγου» (MacLure, 2003, p. 186).

4. Ανάλυση – Συζήτηση αποτελεσμάτων

4.1. Λόγοι δημιουργίας των κλειστών ομάδων στο Facebook

Προσπαθώντας να κατανοήσουμε γιατί οι συμμετέχοντες στην έρευνα δεν χρησιμοποίησαν αρκετά την πλατφόρμα study του ΕΑΠ για τη μεταξύ τους επικοινωνία, επιχειρήσαμε, αρχικά, να μάθουμε την άποψή τους για αυτήν.

Ελάχιστα ήταν τα θετικά σχόλια όσον αφορά στην ευχρηστία της πλατφόρμας study από τέσσερις συμμετέχοντες, χωρίς να λείπουν όμως και αρνητικές αναφορές. Ο Ηρακλής σημειώνει «Την τελευταία χρονιά την είχαν κάνει πιο εύχρηστη.», ο Ωρίων θεωρεί ότι «καλή είναι, σε ένα βαθμό, απλώς δεν επιτρέπει την άμεση αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους» και η Ανδρομέδα σημειώνει «Εντάξει, πιο εύχρηστο το facebook αλλά κι αυτό, νορμάλ είναι», προσθέτοντας ότι ένα κομμάτι που λειτούργησε πιο ενεργά ήταν η συμπλήρωση ερωτηματολογίων στα πλαίσια εργασίας της ΘΕ, με την εύρεση δείγματος απευθυνόμενοι μέσα στις ομάδες. Η έρευνα της Σαρρή (2010) διαπιστώνει ότι παρότι και το 2010 υπήρχε διαθέσιμη πλατφόρμα επικοινωνίας για φοιτητές και καθηγητές, το portal του ΕΑΠ, αυτό ήταν δύσχρηστο και δυσλειτουργικό με αποτέλεσμα να μη χρησιμοποιείται.

Οκτώ από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην έλλειψη αμεσότητας μέσω της πλατφόρμας του ΕΑΠ. Ο Πήγασος, ενδεικτικά, σημειώνει «Αυτό που έλειπε από το study, ήταν κάτι...ένα στυλ άμεσης επικοινωνίας είτε με τον καθηγητή είτε με τους φοιτητές» και υποδηλώνει ότι το ΕΑΠ δεν έχει εκμεταλλευτεί όπως θα μπορούσε την πλατφόρμα Moodle στην οποία στηρίζεται το study, θεωρώντας ότι χρησιμοποιείται περισσότερο ως forum. Οι Meishar-Tal, Kurtz & Pieterse, (2012) ανέφεραν κι εκείνοι τη διαπίστωσή τους ότι η χρήση των δυνατοτήτων των εργαλείων LMS (Learning Management Systems) είναι συνήθως περιορισμένη και πολύ λίγοι εκπαιδευτές τα χρησιμοποιούν με καινοτόμο τρόπο. Η έλλειψη σύγχρονης αλληλεπίδρασης από εργαλεία LMS, όπως είναι το Moodle και αναφέρεται από τους Meishar-Tal et al. (2012), επιβεβαιώνεται από τους συμμετέχοντες και για την περίπτωση του study.

Οκτώ από τους φοιτητές ανέδειξαν ότι ο επίσημος ρόλος του εργαλείου study και η δυνατότητα παρακολούθησης των αναρτήσεων από τους ακαδημαϊκούς ήταν κάτι που έκανε τη χρήση του περιβάλλοντος αυτού πολύ διστακτική, μιας και αισθανόντουσαν ανασφάλεια για τον τρόπο που θα αντιμετώπιζαν οι πρώτοι το περιεχόμενο των αναρτήσεων και επίσης, δεν είχαν την άνεση να εκφραστούν πιο ελεύθερα, με το χιούμορ να εκλείπει. Η Ανδρομέδα αναφέρει «είναι ένας χώρος τον οποίο θα το δουν και οι καθηγητές» συνεχίζοντας σε άλλο σημείο «και συνήθως δεν αναπτύσσεται ιδιαίτερα η συζήτηση» και επισημαίνει την έλλειψη άνεσης και χιούμορ, την οποία αποδίδει στην παρουσία των καθηγητών. Ο Ωρίων πρόσθεσε ότι υπάρχει επιφύλαξη στην έκφραση «χαζών» ερωτήσεων στο study, σχολιάζοντας ότι «διστάζεις και επιπλέον μήπως ρωτήσεις κάτι το οποίο είναι χαζό», κάνοντας τους πιο ντροπαλούς φοιτητές να μη συμμετέχουν ιδιαίτερα, αλλά και όσους συμμετέχουν, να σκέφτονται πολλές φορές αυτό που πρόκειται να αναφέρουν πριν το κάνουν, με μεγαλύτερο κόστος κόπου και χρόνου. Αντίστοιχα ευρήματα προέκυψαν και στην έρευνα των Deng & Tavares (2013). Ο Ωρίων, διαχειριστής της ΕΚΠ51, επίσης παρατηρεί ότι υπάρχουν όρια στο περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού που διακινείται και αναφέρει «Τώρα να στέλνεις μηνύματα και κάποια αρχεία, τα οποία βέβαια φιλτράρονται, σε εισαγωγικά το 'φιλτράρονται' από τους εκπαιδευτές, από τους συμβούλους, έχει αυτούς τους περιορισμούς, δεν αισθάνεσαι τόσο άνετα να τα χρησιμοποιήσεις», σημειώνοντας βέβαια, παρακάτω, ότι δεν εννοεί ότι «φιλτράρονται με την κακή έννοια», αλλά «θέλεις να μεις να ξεφύγεις λιγάκι από τα όρια, να 'σαι πιο ελεύθερος». Φαίνεται, λοιπόν, ότι το περιβάλλον του study εφαρμόζει μία μορφή ΑΠ, χωρίς ρητούς επικοινωνιακούς κανόνες, με σχετικά ισχυρή περιχάραξη και ταξινόμηση, που θέτουν όρια στην επικοινωνία και στο περιεχόμενό της μέσα στην πλατφόρμα από την πλευρά του ΕΑΠ και δεν βοηθάει στην εξέλιξη της παιδαγωγικής στο χώρο αυτό, γεγονός που επισημαίνεται από ερευνητές (Dron, 2006; Sclater, 2008) για τα LMS.

Σε θέματα δυσχρηστίας της πλατφόρμας του ΕΑΠ, αναφέρθηκαν επτά συμμετέχοντες, οι οποίοι κυρίως παρατήρησαν δυσκολίες πλοήγησης και περιπλοκότητα σε αυτήν. Ενδεικτικά, ο Ηνίοχος, μιλώντας για άλλους φοιτητές, αναφέρει «δεν μπορούν να βρουν που είναι αναρτημένες, ας πούμε οι εργασίες» και η Ύδρα προσθέτει «το θεωρώ βαρετό και κουραστικό να πρέπει να κάνω 10 κλικ για κάτι, το οποίο θα γινόταν σε ένα κλικ». Αυτή η δυσχρηστία, διαφάνηκε και στην έρευνα των Deng & Tavares (2013), στην οποία η διαδικασία των πολλών «κλικ» χαρακτηρίστηκε ως απεχθής και το περιβάλλον του Moodle, ως προβληματικό. Ο Ωρίων, επιπλέον, παρατηρεί (σε σχέση με το Facebook): «είναι πιο εύκολο από το να κάνεις login στο study του ΕΑΠ». Είναι γεγονός, ότι για τους φοιτητές που διαθέτουν ήδη, προφίλ στο Facebook, η διαχείριση ενός επιπλέον λογαριασμού, με username και password που τους προσφέρεται από τον εκπαιδευτικό τους οργανισμό, είναι σίγουρα, πιο βαρετή και περίπλοκη διαδικασία, μιας που συνήθως, στο προφίλ τους στο Facebook θα συνδεθούν ούτως ή άλλως (Deng & Tavares, 2013; Meishar-Tal et al., 2012).

4.2. Λόγοι χρήσης των κλειστών ομάδων του Facebook

Στις συνεντεύξεις, ως κύριο μέσο αλληλεπίδρασης μεταξύ των φοιτητών που διαθέτει το ΕΑΠ αναδείχτηκε η πλατφόρμα study, γι' αυτό και σε πολλά σημεία των συζητήσεων υπήρχαν συγκρίσεις με αυτήν. Αναφορικά με το study, στους συμμετέχοντες δεν άρεσε, με βάση τα λεγόμενά τους, ο έλεγχος στο περιεχόμενο των αναρτήσεων και η παρακολούθησή τους από τους ακαδημαϊκούς, το οποίο στάθηκε ως αφορμή για να δημιουργηθεί η ΚΟ της ΕΚΠ51 στο Facebook ύστερα από κάποιο περιστατικό που συνέβη και αφορούσε την ανταλλαγή βιβλιογραφικών αναφορών. Η Ασπίς υποστηρίζει «μοιραζόμασταν ουσιαστικά τις εμπειρικές έρευνες που βρήκαμε, μέσω του φόρουμ στο study.ear» και συνεχίζει λέγοντας ότι τους έγινε παρατήρηση ότι κάτι τέτοιο δεν πρέπει να γίνεται και έτσι δημιουργήθηκε η ομάδα στο Facebook. Το ίδιο επεσήμαναν και άλλοι δύο, σημειώνοντας, η Βερενίκη «έγινε κάποια 'παρατήρηση' γιατί ανταλλάσαμε κάποιο εκπαιδευτικό υλικό, αν θυμάμαι καλά. Οπότε μετά δημιουργήθηκε η ομάδα του Facebook, για να μπορούμε, ας πούμε, να μιλήσουμε πιο άνετα» και ο Ωρίων, «Πώς δημιουργήθηκαν, σου είπα για το περιστατικό στην ΕΚΠ51, αυτό, οπότε αυτή ήταν ουσιαστικά η αφορμή... οπότε, είχαμε λογοκρισία, να το πω έτσι, μέσα σε εισαγωγικά, ως προς το περιεχόμενο, όχι ότι ήταν, δεν ανταλλάξαμε τίποτα παράνομο, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί κλοπή ή ο,τιδήποτε». Οι συμμετέχοντες, γενικότερα, αναζήτησαν έναν δικό τους χώρο, στον οποίο δεν θα είχαν πρόσβαση καθηγητές, θα αισθανόντουσαν πιο άνετα και θα μπορούσαν να λειτουργήσουν πιο αυθόρμητα, χωρίς τυπικότητα. Ενδεικτικά, η Ύδρα αναφέρει ότι μέσα στις ΚΟ υπάρχει «μια επικοινωνία, έτσι, λίγο ανάλαφρη, που κάνεις φίλους, που διασκεδάζεις και ταυτόχρονα θα κάνεις και λίγο το χιούμορ σου», επισημαίνοντας την έλλειψη τυπικότητας που υπάρχει στις ΚΟ. Διαφαίνεται ότι το habitus των συμμετεχόντων είναι επηρεασμένο από παραδοσιακές παιδαγωγικές πρακτικές στις οποίες δεν προωθείται η συνεργασία, ο διδάσκων επιτηρεί την επικοινωνία των διδασκομένων και ασκεί έλεγχο σε αυτή, με πιθανές επιπτώσεις στην εκπαιδευτική του πορεία. Το Facebook εκλαμβάνεται από τους φοιτητές ως χώρος που άπτεται του δικού τους ελέγχου, χωρίς διαχείριση και περιορισμούς από το εκπαιδευτικό τους ίδρυμα (Donlan, 2012; Rambe & Ng'ambi, 2011; Rutherford, 2013), αλλά και ως ένας χώρος ο οποίος δεν θα επιθυμούσαν να χρησιμοποιηθεί για επικοινωνία με τους καθηγητές τους, θεωρώντας τον ως τον δικό τους χώρο κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Donlan, 2012). Οι ΚΟ παρέχουν τη δυνατότητα στους φοιτητές να έχουν, ως ένα

βαθμό, τον έλεγχο της επικοινωνίας και του περιεχομένου που ανταλλάσσεται σε αυτές και προσφέρουν την χαλαρή περιχάραξη που οι ίδιοι επιθυμούν.

Λόγω της μεγάλης συμμετοχής φοιτητών στις ΚΟ και από παλιότερες ακαδημαϊκές χρονιές, όπως ειπώθηκε από την Ύδρα «μπορούσαν να απαντήσουν και άτομα τα οποία δεν είναι τώρα στην ομάδα, δεν παρακολουθούν τώρα την συγκεκριμένη ΘΕ, μπορεί να την έχουν τελειώσει πριν ένα χρόνο ή πριν από δύο χρόνια και με περισσότερες γνώσεις που έχουν πια να μας λένε καλύτερα τις απορίες», οι φοιτητές το αντιλαμβάνονται ως μέσο ισχυρής αλληλεπίδρασης και διαδραστικότητας, (Deng & Tavares, 2013; Meishar-Tal et al., 2012), μέσα από το οποίο λαμβάνουν διαρκή ανατροφοδότηση για τα θέματα που διακινούνται. Στις ΚΟ, αναπτύσσεται μία παιδαγωγική, η οποία ευνοείται από την πολυφωνία, την έντονη συμμετοχικότητα και την εποικοδομητική συζήτηση. Συγκεκριμένα, αναφέρονται απόψεις όπως της Ανδρομέδας «πολύς κόσμος θα μπει στο facebook, οπότε θα γράψει και κάτι. Και θα έχει περισσότερη λειτουργία» και της Ύδρας «στο Facebook τίθεται μια απορία και μέσα από την συζήτηση..., αυτή η απορία μπορεί να εκφράσει άλλες απορίες και άλλες απορίες και είναι ένας διάλογος που γίνεται τέλος πάντων, ο οποίος μπορεί να κρατήσει και 2 και 3 μέρες για να καταλήξουμε κάπου, για να καταλήξουμε στην λύση.»

Φαίνεται ότι τα μέλη των ΚΟ αξιοποιούν σε μεγάλο βαθμό τη συνεργατική μάθηση και προάγουν έτσι τον πλουραλισμό, βελτιώνοντας τη μαθησιακή διαδικασία (Vygotsky, όπ. αναφ. στο Κακλαμάνης, 2005). Ωστόσο, αν και όπως έχει ειπωθεί, στις ΚΟ υπήρχαν και παλαιότεροι φοιτητές που νοούνται ως πιο έμπειρα μέλη, παρόλα αυτά, δεν φαίνεται ότι η εμπειρία αυτή βοήθησε στην οικοδόμηση νέας γνώσης και τα μέλη αυτά δεν κατάφεραν να αναλάβουν το ρόλο του διαμεσολαβητή και να οδηγήσουν την ομάδα στο απαιτούμενο επίπεδο γνώσης.

Η αμεσότητα και η εξοικείωση με το Facebook λόγω της μεγάλης χρήσης του στην καθημερινότητα, είναι λόγοι για τους οποίους οι συμμετέχοντες το χρησιμοποίησαν για τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Ενδεικτικά, ο Αρκτούρος λέει «ο κόσμος χρησιμοποιεί τα ΚΔ και είναι συνέχεια συνδεδεμένος πλέον(...) μπορείς να πάρεις άμεση απάντηση», αλλά και ο Πήγασος σημειώνει «το study, δεν έχει αμεσότητα, απλά δημοσιεύεις κάτι, κάποια απορία κλπ, αν είναι κάποιος online εκεί μπορεί να απαντήσει, μπορεί να σου απαντηθεί η απορία μετά από δυο μέρες. Π.χ σε ένα chat ή στο facebook, στο messenger τελοσπάντων του facebook, αν είναι κάποιος online από τους συναδέλφους, φοιτητές κλπ, να επικοινωνήσει εκεί επί τόπου την απορία». Η ανάγκη για αμεσότητα και γρήγορη ανταπόκριση οδηγεί τους φοιτητές στο Facebook που διαθέτει αυτά τα χαρακτηριστικά, σε αντίθεση με το study και επιβεβαιώνεται και από άλλες έρευνες (Donlan, 2012; Deng & Tavares, 2013; Meishar-Tal et al., 2012; Σωτηριάδου & Παπαδάκης, 2013).

Πολύ μεγάλο ρόλο για τη χρήση των ΚΟ φαίνεται να διαδραμάτισε η ευχρηστία του ίδιου του Facebook και εξαιτίας της δημοφιλίας του στους φοιτητές, κάτι που έχει ειπωθεί και σε άλλες έρευνες (Deng & Tavares, 2013; Σωτηριάδου & Παπαδάκης, 2013). Ενδεικτικά, αναφέρεται η άποψη του Ωρίων «είναι πιο εύκολο πιο ευκολόχρηστο, το Facebook που χρησιμοποιείται, είναι πιο φιλικό στον χρήστη, δηλαδή με ένα “drag and drop” το σύρσιμο, που λέμε, πολύ εύκολα μπορείς να ανεβάσεις ένα αρχείο, κάτι που βρήκες να το μοιραστείς στην κοινότητα ή ένα ιδιωτικό μήνυμα» και «είναι πιο εύκολο από το να κάνεις login στο study του ΕΑΠ».

Η Ύδρα πρόσθεσε ότι το Facebook της παρείχε ασφάλεια γιατί ενημερωνόταν για το πότε υπήρχε κάτι νέο στο study. Λόγω της δυνατότητάς του Facebook να διατίθεται εύκολα σε φορητές συσκευές, όπως κινητά τηλέφωνα, η πρόσβαση σε αυτό οποιαδήποτε στιγμή είναι εφικτή και εύκολη, με αποτέλεσμα οι χρήστες να παραμένουν διαρκώς ενημερωμένοι για τα θέματα που παρακολουθούν.

4.3. Τρόπος λειτουργίας των κλειστών ομάδων στο Facebook

Τα άτομα που συμμετείχαν στις ΚΟ, στα πλαίσια ΘΕ και προγραμμάτων του ΕΑΠ θεωρήθηκε, κατά γενική ομολογία, ότι ήταν κυρίως φοιτητές του ΕΑΠ, που παρακολουθούσαν τις ενότητες που αφορούσαν οι ομάδες ή και παλαιότεροι φοιτητές που συνέχιζαν να συνδράμουν σε αυτές, ενώ δεν φάνηκε να θεωρούν πιθανή τη συμμετοχή καθηγητών στις ομάδες, όπως ενδεικτικά παρατηρήθηκε από τον Αρκτούρο *«ήταν φοιτητές που παρακολουθούσαν την ενότητα και μάλιστα, καμιά φορά σχολίαζαν και τους καθηγητές, οπότε, υποθέτω ότι δεν θα είχε καθηγητές εκεί μέσα»*.

Αναφορικά με τους τρόπους εισόδου των συμμετεχόντων στις ΚΟ για το ΕΑΠ, οι συνεντεύξεις έδειξαν ότι αυτοί ήταν τέσσερις. Η προσωπική αναζήτηση μέσα στο ίδιο το Facebook, η πρόσκληση από κάποιο άλλο μέλος μέσω της πλατφόρμας του Facebook, από ενημέρωση μέσω της πλατφόρμας του study και η πρόταση για συμμετοχή σε αυτές από ΚΣ μέσα στις ΟΣΣ. Ο Ηρακλής παρατηρεί *«Μας το 'πε ο Χ (ΚΣ), να μπούμε στο Facebook, μέσα σε μια ΟΣΣ»*. Το τελευταίο σχόλιο, αποδεικνύει, μάλλον, την αναγνώριση από κάποιους ΚΣ, είτε μειονεκτημάτων στην πλατφόρμα study του Πανεπιστημίου είτε ωφελειών από τη συμμετοχή στις ΚΟ. Αν και ρόλος του ΚΣ είναι, φυσικά, η προώθηση της συνεργασίας, παρατηρούμε ότι κάποιοι ΚΣ, αντί του επίσημου εργαλείου study του Πανεπιστημίου, προτείνουν στους φοιτητές και ένα εργαλείο εκτός αυτών που χρησιμοποιεί το ΕΑΠ. Φαίνεται πιθανό, δηλ. ότι οι ΚΣ έχουν γνώση της ύπαρξης των ομάδων και αναγνωρίζουν ότι η συμμετοχικότητα και η συνεργασία είναι περισσότερο ανεπτυγμένη εκεί, παρά στη πλατφόρμα του ΕΑΠ.

Οι συμμετέχοντες ενδιαφέρθηκαν για την αξιοπιστία και εγκυρότητα των αναρτήσεων και έκριναν και την αξιοπιστία του ίδιου του μέλους που έκανε την ανάρτηση. Ενδεικτικά, η Κασιόπη αναφέρει *«τα έβλεπα με κριτικό μάτι, αν κάτι ήταν σε επίπεδο άξιο να το κρατήσω, το κράταγα, δηλαδή μια απορία που εξέφραζε κάποιος, εάν μου δημιουργούσε και εμένα την ίδια απορία, το κράταγα ως θετικό»*. Υπήρξαν, επιπλέον και πιο συγκεκριμένες αναφορές σε τρόπους ελέγχου των αναρτήσεων. Αυτοί οι τρόποι αφορούσαν επερώτηση πάνω στο θέμα που απασχολούσε, επικοινωνία με τον ΚΣ για διασταύρωση της πληροφορίας, διασταύρωση των αναρτήσεων μέσω διαδικτύου, σύνθεση διαφορετικών απόψεων αλλά και υιοθέτηση του περιεχομένου των αναρτήσεων, κυρίως μελών που είχαν επιδείξει εγκυρότητα και άλλες φορές. Οι συμμετέχοντες, κρίνοντας από τις αναρτήσεις στις ΚΟ, ενδιαφέρονται για την εγκυρότητα του περιεχομένου που διακινείται σε αυτές, κάτι το οποίο δεν διασφαλίζεται, λόγω της χαλαρής ταξινόμησης που διαθέτουν. Ενδιαφέρον αποτελεί κάτι που ειπώθηκε από τον Ηρακλή ως εξής: *«δεν έδινα σε όλα σημασία, είχα πάντα την ανασφάλεια του ράδιο αρβύλα. Το ότι λέει κάποιος κάτι και το παρουσιάζει στο Facebook αλλιώς»*. Γενικότερα, οι ανακρίβειες και τα λάθη, η εγκυρότητα των πληροφοριών που διακινούνται στο Facebook, είναι θέματα που απασχολούν τους φοιτητές όταν γίνεται χρήση του για ακαδημαϊκό σκοπό, κάτι που φαίνεται εντόνως στη διεθνή βιβλιογραφία (Çoklar, 2012; Donlan, 2012; Selwyn, 2009; Villiers, 2010).

Φαίνεται, ότι στις ΚΟ, αναπτύσσεται μία ΔΠ, στην οποία η διακίνηση του περιεχομένου δεν γίνεται αποδεκτή με άκριτο τρόπο αλλά τα υποκείμενα της έρευνας, χρησιμοποιούν την κριτική τους ικανότητα και μεθόδους ελέγχου αξιοπιστίας και εγκυρότητας των αναρτήσεων για να αξιολογήσουν το περιεχόμενο και να οδηγηθούν στη γνώση. Οι συμμετέχοντες έχουν αναλάβει την εργασία του «φιλτραρίσματος» του περιεχομένου, κάτι το οποίο στο εργαλείο study του ΕΑΠ δεν θα χρειαζόταν, μιας που αποτελεί επίσημο εργαλείο.

Σχετικά με την ταυτοποίηση των μελών των ΚΟ υπήρχαν διαφορετικές προσεγγίσεις από τους διαχειριστές που μας μίλησαν. Ο Ηνίοχος επισήμανε ότι διασταύρωνε τα ονόματα των αιτούντων να γίνουν μέλη στην ομάδα, μέσω της πλατφόρμας study του ΕΑΠ, ενώ ο Ωρίων ανέφερε διαφορετική προσέγγιση, λέγοντας *«Δεν υπήρχε έλεγχος ταυτότητας, όποιος ήθελε να μπει στην ομάδα, έκανε αίτημα στην ομάδα, έκανα αποδοχή και αυτό»*. Φαίνεται εδώ, ότι η ΑΠ των ΚΟ με τη χαλαρή περιχάραξη που διαθέτει, επιτρέπει στους διαχειριστές να εκλαμβάνουν και να ασκούν με διαφορετικό τρόπο τον έλεγχο στην επικοινωνία, όσον αφορά στο ποιος μπορεί να γίνει αποδεκτός στην παιδαγωγική σχέση.

Όσον αφορά στον έλεγχο των αναρτήσεων από τους διαχειριστές, μπορούμε να πούμε ότι οι δύο από τους διαχειριστές με τους οποίους μιλήσαμε, είχαν την ίδια προσέγγιση, δηλώνοντας ότι, γινόταν διαγραφή κάποιου μέλους αν οι αναρτήσεις του ξέφευγαν από κάποια μη αποδεκτά όρια, όπως ήταν η προβολή διαφημίσεων και οι προτάσεις εκπόνησης εργασιών από τρίτους και πιθανώς η έλλειψη σεβασμού μεταξύ των μελών. Ο Ηνίοχος, δήλωσε σχετικά με αυτό: *«εξαρτάται το σχόλιο ή την ανάρτηση. Αν ήταν υβριστικό, αυτομάτως διαγράφονταν, αν ήταν διαφημιστικό αυτομάτως διαγράφονταν, αν ήταν κάτι το οποίο ήταν εντελώς άσχετο πέραν των περιπτώσεων που σου ανέφερα, γινόταν παρατήρηση και αν επέμενε να σχολιάζει με αυτόν τον τρόπο τότε πάλι διαγράφονταν, αλλά πρώτα γινόταν παρατήρηση»* και πρόσθεσε *«Υπήρξαν και άτομα τα οποία δεν ήταν φοιτητές και απ' ότι είδα πρόβαλαν διαφημίσεις. Αυτοί, αυτομάτως, διαγράφηκαν από μέλη και διαγράφηκε το σχόλιο τους και η διαφήμιση τους»* και επιβεβαίωσε την ύπαρξη τέτοιων καταστάσεων. Οι παραπάνω απόψεις των διαχειριστών συμβάδιζε με αυτή των υπολοίπων μελών της ομάδας, όπως φαίνεται ενδεικτικά από την Πρύμνη, η οποία παρατηρεί: *«αν άρχιζε ο καθένας να γράφει για την προσωπική του ζωή για άσχετα θέματα και να προσπαθεί να δημιουργήσει προσωπικές σχέσεις, δεν είναι αυτό που θέλω από μια ομάδα»*. Φαίνεται, ότι οι «αόρατοι» κανόνες του επικοινωνιακού πλαισίου καθορίζονται και γίνονται αντιληπτοί από τα μέλη των ομάδων, πέραν των διαχειριστών, δείχνοντας την ΑΠ που αυτές διαθέτουν. Η Αργώ, επιβεβαίωσε τη δυσaréσκεια πολλών μελών με αυτές τις αναρτήσεις, δηλώνοντας *«τύχαινε πέρυσι, υπήρχε ένα άτομο που αναρτούσε άσχετα, τι έκανε κάθε μέρα που, προσωπικά, θεωρώ ότι δεν ενδιαφέρει και κανέναν. Αρκετοί είχαν δυσανασχετήσει με αυτό»*, ενώ ο Ηνίοχος, διαχειριστής αυτής της ομάδας μας ενημέρωσε ότι του έγινε κάποια σύσταση, χωρίς ωστόσο να διαγραφεί από μέλος. Μπορούμε να παρατηρήσουμε εδώ ότι, ο έλεγχος που ασκείται στην ομάδα εκ των έσω δεν ενοχλεί τους φοιτητές, σε αντίθεση με το study, στο οποίο ο έλεγχος από το ΕΑΠ είναι μη επιθυμητός από τους ίδιους.

Γενικά, για την ΚΟ της ΕΚΠ51, διαπιστώνεται ότι υπήρχε μερικός έλεγχος των μελών και των αναρτήσεων από την πλευρά των διαχειριστών. Ωστόσο, η χαλαρή περιχάραξη στις ΚΟ και οι «άρρητοι» κανόνες που υπήρχαν σε αυτές, μπορεί να επιφέρει προβλήματα αξιοπιστίας των μελών της, αλλά και εγκυρότητας του περιεχομένου που διακινείται, προβλήματα που έχουν διαπιστωθεί ότι υφίστανται σε τέτοια περιβάλλοντα (Çoklar, 2012; Donlan, 2012; Villiers, 2010). Οι διαχειριστές αντιλαμβάνονται διαφορετικά τον έλεγχο που θα πρέπει να ασκείται στα αιτήματα συμμετοχής στην ομάδα και έχουν διαφορετική προσέγγιση με αποτέλεσμα να μην μπορεί να είναι βέβαιο ποιοι συμμετείχαν στις ομάδες, αν και από όλους θεωρήθηκε ότι αυτές απευθύνονταν μόνο σε φοιτητές.

5. Συμπεράσματα και προτάσεις

Οι ΚΟ χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλείο επικοινωνίας και συνεργασίας από τους φοιτητές του ΕΑΠ, αντισταθμίζοντας μειονεκτήματα της ΕξΑΕ, όπως η περιορισμένη

δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας με τον εκπαιδευτή και τους συνεκπαιδευόμενους (Μουζάκης, 2006) και το αίσθημα απομόνωσης (Panagiotakopoulos, Lionarakis & Xenos, 2003). Επιπλέον, οι ΚΟ του Facebook λειτούργησαν ως ο ιδιωτικός «κλειστός» χώρος συνεργασίας και επικοινωνίας των φοιτητών σε θέματα που αφορούσαν τις σπουδές τους στο ΕΑΠ. Οι φοιτητές, δεν επιθυμούν την παρουσία των ΚΣ στον χώρο αλληλεπίδρασής τους, γιατί δεν επιθυμούν τον έλεγχο στην επικοινωνία τους και δεν αναγνωρίζουν τους ΚΣ ως συνοδοιπόρους τους στο ταξίδι της μάθησής τους, ως υποστηρικτές και διαμεσολαβητές στη μαθησιακή διαδικασία, αλλά προφανώς τους αντιλαμβάνονται ως αυστηρούς αξιολογητές και βαθμολογητές και τους τοποθετούν σε ανώτερο επίπεδο από τους ίδιους. Το γεγονός αυτό, αν και θεωρητικά δεν βοηθάει τη μαθησιακή διαδικασία, εντούτοις φαίνεται πως ενεργοποιεί τους φοιτητές και οδηγεί στην ανάπτυξη μίας ΔΠ σε ένα περιβάλλον άτυπης μάθησης μέσα στους χώρους των ΚΟ, ιδιαίτερα αποτελεσματικής για τους ίδιους, όπως έχει επισημανθεί και από άλλους ερευνητές (Madge, Meek, Wellens & Hooley, 2009; Selwyn, 2007). Η ΔΠ των ΚΟ παίρνει τη μορφή Αόρατης Παιδαγωγικής με χαλαρή ταξινόμηση και περιχάραξη αφού οι κανόνες της ορίζονται, ως επί τω πλείστον, σιωπηλά και άρρητα από τους ίδιους τους συμμετέχοντες οι οποίοι είχαν τον έλεγχο της επικοινωνίας όσο και του περιεχομένου της. Το γεγονός ότι οι ΚΟ δημιουργούνται με την πρωτοβουλία των ίδιων των φοιτητών φαίνεται ότι τους ενεργοποιεί και βοηθά τη μαθησιακή διαδικασία, εκλαμβάνοντάς τους ως τη δική τους αυτοοργάνωση. Ωστόσο, η χαλαρή περιχάραξή τους όσον αφορά στην ταυτότητα των μελών που συμμετέχουν σε αυτές, δημιουργεί προβλήματα ασφάλειας που δεν είναι επιθυμητά, κυρίως όσον αφορά στο περιεχόμενο αυτής της επικοινωνίας, το οποίο μπορεί κάποιες φορές να βγει εκτός των αποδεκτών ορίων. Οι ΚΟ χρησιμοποιήθηκαν επίσης, υποκαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό το επίσημο εργαλείο study για την επικοινωνία των φοιτητών μεταξύ τους, θεωρώντας ότι η πλατφόρμα study δεν προάγει την αλληλεπίδραση και δεν διαθέτει την αμεσότητα που επιθυμούν. Και παρότι η πλατφόρμα study διαθέτει εργαλεία άμεσης επικοινωνίας, αυτά δεν έχουν αξιοποιηθεί από τον εκπαιδευτικό φορέα. Ταυτόχρονα, καθώς το Facebook χρησιμοποιείται ευρύτατα από μεγάλο φάσμα της κοινωνίας και ειδικά από φοιτητές, η εξοικείωση με το περιβάλλον του και η ευχρηστία που θεωρούν ότι διαθέτει, το καθιστά για αυτούς ένα εύκολο και βολικό εργαλείο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους.

Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η εκπόνηση αντίστοιχης έρευνας στον χώρο της τυπικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ώστε να υπάρξει μία ευρύτερη εικόνα για το ρόλο των ΚΟ στο χώρο της εκπαίδευσης, με σκοπό τη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Bernstein, B. (1991). *Παιδαγωγικοί κώδικες και κοινωνικός έλεγχος* (εισαγωγή-μτφ.-σημειώσεις: Ι. Σολομών) (2^η εκδ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Βρεττάρος, Ι. (2009). *Συνεργατική, εξ αποστάσεως μάθηση ενηλίκων μέσω των υπηρεσιών και των νέων εργαλείων του διαδικτύου (Web2.0): Blogs, Wikis, Youtube και του Facebook* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Δραγογιάννης, Κ. & Λαλάς, Χρ. & Παπαδοπούλου, Π. (2013, Οκτώβριος). *Εντάσσοντας τα κοινωνικά δίκτυα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μελέτη περίπτωσης: Οι ομάδες του Facebook στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Ανακοίνωση στο 5th Conference on Informatics in Education – Η Πληροφορική στην εκπαίδευση, Αθήνα.
- Ζησίμου, Ε. (2013). *Μελέτη της αξιοποίησης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Κακλαμάνης, Θ. (2005). *Συνεργατική μάθηση και Τ.Π.Ε. στην Εκπαίδευση. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 10, 130-144.

- Λιοναράκης, Α. (2009). *Η εκπόνηση Μεθοδολογικής Προσέγγισης (Διδακτική) των Προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης από απόσταση*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Μουζάκης, Χ. (2006). *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην εκπαίδευση ενηλίκων - Παραδείγματα και περιπτώσεις εφαρμογής*. Αθήνα: Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ).
- Νικολούτσου, Α. (2015). *Η αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων για την ενίσχυση της μουσικής εκπαίδευσης : «Μια μελέτη περίπτωσης στο Facebook»* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Πετρίδης, Π. (2012). *Μελέτη και χρήση υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης στην ηλεκτρονική μάθηση* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Σαρρή, Σ. (2010). *Η επικοινωνία και η συνεργασία των φοιτητών της Θ.Ε. «Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΕΚΠ65)» κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στο Ε.Α.Π (Μεταπτυχιακή εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Σολομών, Ι. (1991). *Παιδαγωγικοί Κώδικες και Κοινωνικός Έλεγχος* (2^η εκδ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Σωτηριάδου, Α., & Παπαδάκης, Σ. (2013). Τα κοινωνικά δίκτυα ως εκπαιδευτικά εργαλεία: Εμπειρία από την εκμάθηση του Matlab μέσω Facebook. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 6(3), 161-179. Ανακτήθηκε 12 Δεκεμβρίου, 2015, από earthlab.uoi.gr/thete/index.php/thete/article/download/173/104

Ξενόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Allen, M. (2012). An education in Facebook. *Digital Culture & Education*, 4(3), 213–225. <http://doi.org/10.1080/1369118X.2014.984744>
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: Theory, Research, Critique* (Revised ed.). Oxford: Rowman & Littlefield.
- Bonal, X., & Rambla, X. (2003). Captured by the Totally Pedagogised Society: Teachers and teaching in the knowledge economy. *Globalisation, Societies and Education*, 1(2), 169–184. <http://doi.org/10.1080/14767720303916>
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cain, J., & Policastri, A. (2011). Using Facebook as an informal learning environment. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 75(10), 207. <http://doi.org/10.5688/ajpe7510207>
- Çoklar, A. N. (2012). Evaluations of Students on Facebook as an Educational Environment. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 3(2), 42–53. Ανακτήθηκε 6 Οκτωβρίου, 2017, από <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED537812.pdf>
- Deng, L., & Tavares, N. J. (2013). From Moodle to Facebook: Exploring students' motivation and experiences in online communities. *Computers and Education*, 68, 167–176. <http://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.04.028>
- Divall, M. V., & Kirwin, J. L. (2012). Using facebook to facilitate course-related discussion between students and faculty members. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 76(2), 1–5. <http://doi.org/10.5688/ajpe76232>
- Donlan, L. (2012). Exploring the views of students on the use of Facebook in university teaching and learning. *Journal of Further and Higher Education*, 38(4), 572-588. <http://doi.org/10.1080/0309877X.2012.726973>
- Dron, J. (2006, October). *Any color you like, as long as it's Blackboard®*. Paper presented at the World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare and Higher Education, Honolulu, Hawaii, USA.
- Freishtat, R. L., & Sandlin, J. A. (2010). Shaping Youth Discourse About Technology: Technological Colonization, Manifest Destiny, and the Frontier Myth in Facebook's Public Pedagogy. *Educational Studies: A Journal of the American Educational Studies Association*, 46(5), 503-523. <http://doi.org/10.1080/00131946.2010.510408>
- Lam, L. (2012). An innovative research on the usage of Facebook in the higher education context of Hong Kong. *Electronic Journal of e-Learning*, 10(4), 378-386. Ανακτήθηκε 6 Οκτωβρίου, 2017, από <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ986646.pdf>
- MacLure, M. (2003). Definitions of discourse: A sketchy overview. In *Discourse in educational and social research* (pp. 174-192). Buckingham: Open University.
- Λυμπεράκη, Μ. (2015). *Creating a Facebook group in order to motivate greek senior high school students to write using the process approach* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

- Madge, C., Meek, J., Wellens, J., & Hooley, T. (2009). *Facebook*, social integration and informal learning at university: “It is more for socialising and talking to friends about work than for actually doing work.”. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 141–155. <http://doi.org/10.1080/17439880902923606>
- Manca, S., & Ranieri, M. (2013). Is it a tool suitable for learning? A critical review of the literature on Facebook as a technology-enhanced learning environment. *Journal of Computer Assisted Learning*, 29(6), 487–504. <http://doi.org/10.1111/jcal.12007>
- Meishar-Tal, H., Kurtz, G., & Pieterse, E. (2012). Facebook groups as LMS: A case study. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 13(4), 33–48. Ανακτήθηκε 6 Οκτωβρίου, 2017, από <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1001705.pdf>
- Preston, J. (2012). *Disaster Education, Race, Equity and Pedagogy*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Rambe, P., & Ng’ambi, D. (2011). Towards an information sharing pedagogy: A case of using facebook in a large first year class. *Informing Science*, 14(1), 61–89. Ανακτήθηκε 12 Ιανουαρίου, 2015, από <http://www.inform.nu/Articles/Vol14/ISJv14p061-089Rambe579.pdf>
- Rutherford, C. (2013). Facebook as a Source of Informal Teacher Professional Development. *In Education*, 16(1), 60–74. Ανακτήθηκε 6 Νοεμβρίου, 2015, από <http://ineducation.ca/index.php/ineducation/article/view/76/512>
- Σαλωνίκη, Μ. (2010). *LE POTENTIEL DES MÉDIAS SOCIAUX DANS LA FORMATION À DISTANCE : LE CAS DE L’UNIVERSITÉ OUVERTE HELLÉNIQUE* (Μεταπτυχιακή εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Sclater, N. (2008). Web 2.0, Personal Learning Environments, and the Future of Learning Management Systems. *ECAR Research Bulletin*, 2008 (13), 1-13.
- Selwyn, N. (2007, November). “Screw Blackboard ... do it on Facebook!”: an investigation of students’ educational use of Facebook. Paper presented at ‘Poke 1.0 - Facebook social research symposium’, London
- Selwyn, N. (2009). Faceworking: Exploring Students’ Education-Related Use of “Facebook.”. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 157–174. <http://doi.org/10.1080/17439880902923622>
- van Rooyen, A. (2015). Distance Education Accounting Students’ Perceptions of Social Media Integration. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 176, 444–450. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.495>
- Χαρίτος, Ι. (2011). *The Combination of Web 2 Technologies (Facebook and Blogs) to Enhance Motivation for the Teaching of Writing* (Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.